

Шановні читачі!

Редколегія "Світогляду", продовжуючи медичну тематику цього числа журналу, пропонує Вам декілька інтерв'ю на актуальні теми філософії медицини, проблем демографії і довголіття, здорового образу життя, які підготував Едуард Щур.

РОЗДУМИ НА РОЗСТАННЯХ

Останнім часом у середовищі інтелектуально розвинутої молоді з'явилася "свіжа" й доволі модна течія з вишукано-претензійною назвою "трансгуманізм". Причому запропоновані його західними ідеологами мажорні технопрогнози стають, хоч як це не дивно, дедалі популярнішими. Невже таки й справді знайдено нарешті ту саму вельми жадану рятівну стебелінку?

*Обговоримо це питання з професором **Світланою Пустовіт**.*

Світлана Пустовіт
доктор філос. наук,
професор,
завідувач кафедри
філософії та біоетики
Одеського національного
медичного університету,
м. Одеса

— Не секрет, що переважна більшість населення Землі позбавлена нині достатнього рівня наукових знань і відповідних світоглядних установок щодо вектора подальшої еволюції суспільства. За таких умов поведінка окремих індивідів, які не мають чітких орієнтирів, стає важкопередбачуваною і досить податливою щодо зовнішніх провокативних впливів. Конкретні ж прояви цього стали в Україні останнім часом очевидними: зокрема, тут маються на увазі відомі всім випадки суцільної дикунської агресії, супроводжуваної некерованими діями окремих громадян, які просто-напросто не розуміють, що саме довколо них відбувається і яку саме роль вони відіграють у цій чужій і дуже небезпечній для себе п'есі.

Окрім того, як відомо, новітня потужна хвиля біопсихоінформаційних технологій виводить нині споконвічний і розмірений, як нам раніше здавалося, процес пізнання навколишньої живої природи на якісно новий, незвіданий досі виток. Причому, мова йде не тільки про таємничий феномен людської психіки, але й про соціокультурні, навіть світоглядні, аспекти загальноземного буття. А відтак проблема масового маніпулювання індивідуальною і колективною свідомістю (водночас із спробами докорінного перетворення людського організму) набуває дедалі більшої актуальності. Звідки вже волею-неволею напрошується висновок, що задля правильного осмисленого вибору своїх подальших еволюційних шляхів ми з вами, перебуваючи на передньому рубежі вітчизняної науки, маємо спиратися лише на достовірний інтелектуальний продукт, вироблений суто природничою суспільною практикою. Принаймні, якщо дійсно-таки прагнутимемо до торжества істини і справедливості.

— Але дехто вважає, що сучасний біонанороботобум це, скоріше, навпаки — причина майбутнього антропологічного колапсу..

— І мають при цьому цілковиту рацію! Адже увесь цей шквал привних технологій, підкріплених певним набором інформаційних засобів, формул, схем, інструментів, необхідних для успішного ведення справ в тій чи іншій сфері діяльності, створюють реальну можливість для безпосереднього вторгнення у людську психіку (не кажучи вже про

пряму генетичну загрозу!). Окрім того, визнання факту плінності нашого ества спонукає деяких сучасних філософів розглядати останнє як своєрідне підсобне знаряддя для різноманітних мистецьких, біоконструкторських чи, навіть, безоглядних хакерських проєктів. Що стосується земної будучини, то вона здебільшого усвідомлюється цими "швидкоспеченими оракулами" у вигляді постлюдської суто технарської цивілізації (хоча, на їхню думку, це ще не пресловутий апокаліпсис, а, радше, якісно новий спіральний виток на шляху еволюційного розвитку).

— *Але, хто саме нині сповідує переважно трансгуманістичні ідеї?*

— До числа чи не найбільших ідеологів можна віднести іранця *Есфандіарі* (який вважається засновником цієї течії), американських винахідників *Кіма Е. Дрекслера* та *Реймонда Курцвейла*, австрійця *Ганса Моравека*, шведських футурологів *Андерса Сандберга* та *Ніка Бострома*, а, також, певною мірою, українського емігранта (колишнього, до речі, киянина) *Олександра Болонкіна*. Вони пропонують всіляко підтримувати розробки новітніх нанобіоінформтехнологій і, головним чином, — у плані створення штучного інтелекту (в тому числі, й завантаження людської свідомості в комп'ютерну пам'ять).

Однак, не менш актуальним зараз є й критичне ставлення до трансгуманізму, "нотки" якого частогусто можна простежити в гучних публічних виступах знаного американського філософа *Френсіса Фукуями* та у публікаціях *Бориса Юдіна*, колишнього директора Інституту людини РАН.

— *Світлано Віталіївно, чи згодні Ви з тим, що трансгуманізм як течія (чи соціокультурний феномен) поступово на наших очах перетворюється з мажорної, по-дитячому найвної, утопії у вельми близьку до дійсності мінорну антиутопію?*

— Дійсно, всіх тверезомислячих людей, вочевидь, більше цікавить, чому ж саме настало сьогодні таке розчарування його, начебто, на перший погляд, прогресивними ідеями?

Зокрема, особисто я вважаю, що сумнозвісний занепад моралі, на жаль, виходить вже майже "на фінішну пряму".

Цю проблему неможливо вирішити раціональним чином — за допомогою штучного інтелекту чи тих же таки нано-роботів.

Наприклад, докорінно змінюється проблема взаємостосунків добра і зла, а саме — подібно до картини, описаної свого часу *Ж. Бодріаром* в його базовій праці "Символічний обмін і смерть", у сьогоднішньому суспільстві теж спостерігається порушення символічного обміну добра та зла. Все, що залишилося нашим втомленим від сует і марнот громадянам, це хіба "постійне вмирання", тобто зло тут виступає як зовнішня причина, котра заважає їхньому щастю та підриває людське здоров'я.

Іншими словами, зло сьогодні вже майже усіма сприймається як результат неправильного суспіль-

ного устрою, безсвісних управлінців чи навіть самих державних керманців, а зовсім не як наслідок власного гріха чи, скажімо, хибного, але цілком свідомо зробленого вибору. Крім того, переважна більшість ширих переживань та почуттів поступово переноситься вже у віртуальний світ, тобто, майже відірвану від реалій, підступне й добряче засмоктуюче інтернет-сміття.

І ще одне важливе зауваження: зараз поступово на місце "людини зметикованої" приходять уже "людина інформована". Тобто, простіше кажучи, чим більше той чи інший індивід у чомусь поінформований, тим менше в нього залишається стимулів про щось самостійно мислити. В результаті, сучасна людина в курсі майже геть усього на світі, але рівним чином нічого не знає достеменно: адже, хоча їй і доводиться оперувати з невпинно зростаючими масивами образів і цифрових даних, але ж, насправді, між тим, вона розуміється в них все менше й менше.

— *Яким чином усі ці вибухово-еволюційні зрушення розгортатимуться на практиці?*

— Наведу, як приклад, один із типових сценаріїв (авторство якого безпосередньо належить вже згаданому *Р. Курцвейлу*). Отже, буквально за рік-два потужність суперкомп'ютерів зрівняється, по суті, з потужністю людського мозку. А до 2030 року вони навчатимуться без усіляких проблем проходити так званий тест Тьюрінга, довівши тим самим наявність у них розуму в прямому значенні цього слова.

Потому комп'ютери вже й зовсім перестануть існувати як звичні для нас відокремлені об'єкти, прийнявши нетрадиційну портативну форму, тобто вбудовуватимуться в одяг чи інші предмети повсякденного побуту.

Окрім того, починаючи вже з наступного десятиліття, активно використовуватиметься різноманітна нанотехніка. Зокрема, спеціальні мініатюрні роботи стануть підживлювати окремі клітини, видалюючи також із організму й різний шкідливий послід.

У 2030-ті роки лікарі, в разі потреби, вставлятимуть нейрочіпи прямо в мозок, здійснюючи у такий спосіб введення чи виведення необхідних для пацієнта сигналів безпосередньо з самісінької сірої речовини.

Отже, поняття віртуальної реальності міститиме у собі не тільки зір і слух, але й усі органи чуття. Це призведе до ефекту "повного занурення", коли для виходу з реальності (чи, скажімо, для перенесення в іншу точку простору) не знадобиться вже застосовувати жодних додаткових пристроїв.

Далі — більше... У 2040-ві роки людське тіло зможе взагалі, вочевидь, приймати будь-яку форму за дзайнерським бажанням самого замовника. Переважну більшість внутрішніх органів буде замінено на штучне кіберобладнання суттєво кращої якості. Цілком закономірний наслідок — уже в 2045 році вся наша планета почне перетворюватися в суцільний велетенський комп'ютер.

— *Модифіковане тіло з можливістю докорінної перебудови за власною забаганкою, прокачаний мозок із абсолютною пам'яттю... То ж чи залишиться тут взагалі місце для душі й людяності?*

— Навряд чи... Взяти навіть окреме явище. Вислів "час лікує" вказує на те, що пам'ять ставить завісу для важких спогадів, притуплює сприйняття давно минулих днів. Людині ж майбутнього з її здатністю пам'ятати все, миттєво відтворюючи в думках будь-яку подію, — чи не буде моторошно залишитися *тет-а-тет* з усіма своїми переживаннями? Знову й знову зустрічатися з низкою до болю знайомих облич, не забуваючи нічого?.. Або ж — якщо буде можливим перебудовувати тіла на свій розсуд, — як зміниться психологія людства? Адже зараз, навіть нова зачіска або фізична рана можуть змінити людську психіку, що ж буде тоді, коли особа зможе змінити себе цілком? Чи впорається сама із собою?!

Хоча, відверто кажучи, трансгуманізм у цілому залишає без відповіді ще й безліч інших наріжних проблем. Зокрема, виходячи із закону *Мура*, технологічна міць подвоюється кожні півтора року. Запитання: і де ж розумово осяжна межа цьому?! А крім того, чи зможе людина відмовитись від імплантантів, що поліпшують її природу?

Наближається прихід нанотехнологій, коли можливим стане майже все. Крім того, навряд чи виникнуть якісь труднощі з перебудовою людського тіла для якісного збільшення природних здібностей чи, скажімо, із забезпеченням організму енергією — незалежно навіть від того, вживалася яка-небудь їжа чи ні. Різноманітні нейроінтерфейси й імплантанти, розроблені вже сьогодні, будуть значно вдосконалені, отож їхня біологічна сумісність з нервовими тканинами стане ще якіснішою. Ось коли, зрештою, настане час найсправжнішої віртуальної реальності й повноцінної взаємодії з комп'ютерами!

Та чи будемо ми готові до найголовнішого в історії переходу в стадію постлюдства й чи залишимося добрими слухняними гуманними істотами, на яких покладена вища надія планети і місія самого Творця? Або ж розпадемося на два ворожих табори — людей і надлюдей!.. Чи це і є новий ступінь планетарної еволюції — в образі Надлюдини, за якою так (пригадаймо!) сумував *Ніцше*, — як, власне, і решта філософів, які мріяли про довге й щасливе буття?

Адже, хіба не очевидно, що людина живе лише децими з належного їй терміну? Коли вона тільки знаходить свою думку й навчається мислити, коли мозок починає політ — тіло вже хиріє, і в якихось 70 років не здатне виконувати роль повноцінного вмістилища для мозку й душі.

Хоч, з іншого боку, одразу виникає інше цілком логічне запитання — кого саме наділяти безсмертям? Чи просто залишити це в компетенції його величності природного відбору?.. Наразі, всі ці запитання видаються нам риторичними, але ж коли-неколи їх таки неодмінно доведеться вирішувати!..

— *А як особисто Ви оцінюєте загрозу принципової жорстокої конфронтації в майбутньому суспільстві між постлюдьми та їхніми земними попередниками — найзвичайнішими *Hominines Sapiantis*? І чим вона, на Вашу думку, може закінчитися?*

— Навряд чи обов'язково бути "любомудром", аби спрогнозувати ймовірний хід подій!.. Адже цілком зрозуміло, що ні еволюції, ні ноосфері, ані, тим більше, суворому "нордичному" космосу зовсім не потрібні наші занадто субтильні й недолугі *Hominines Sapiantis*, які швидко стомлюються, повністю залежать від доквілля, третину відведеного їм життя проводять уві сні, а мислять, за вселенськими мірками, вкрай повільно.

Тим паче, що за допомогою згаданих уже нанотехнологій можна буде зміцнити не лише звичну для всіх "сому", але й суттєво підсилити навіть сам "дух"! А постійний зв'язок із всеосяжними Грід-мережами дозволить закачувати інформацію одразу ж у мозок, нехтуючи банальною щоденною муштрою й заучуваннями. Що ж до віддаленіших перспектив, то там уже, судячи з усього, знайдеться можливість навіть для напівфантастичного, здавалося б, перебудування власного "Я" в інше тіло — навмисне для цього вирощене чи, скажімо, клоноване.

— *Якою ж тоді вам вбачається роль філософії в її нестримному потязі до істини (а, відтак, і до жаданих обривів щастя)?*

На жаль, сьогодні, в умовах шалених соціальних потрясінь і воєн та й деякої навіть кризи чинної влади, найдревніша наша "цариця наук" вимушена тимчасово перейматися дещо іншим, а саме — духовним осмисленням теперішніх реалій. Тобто, користуючись висловом відомого грузинського філософа *Мераба Мамардашвілі*, для вітчизняних філософів настав час трагічних веселощів. Я маю тут на увазі, що наша професійна спільнота являє собою поки ще сукупність розрізнених особистостей. І лише дійшовши до відчаю у з'ясуванні причини й сенсу своїх дій, а, відтак, сповна очистившись у цьому чуттєво-емоційному вирі, вона зрештою матиме-таки право стати бадьорою й веселою (чи то пак навіть трагічно-веселою). Причому "веселість" філософії у даному контексті означає її незламний оптимізм щодо суб'єкта — з його твердою націленістю на власні духовні пошуки й зусилля (навіть попри будь-які підкинуті кимось сумнівні ноу-хау чи псевдотехнології).

Адже людство завше шукатиме сенс свого життя, дедалі поглиблюючись у пізнанні навколишнього світу та засобах самовдосконалення. Але, при цьому, воно все одно залишатиметься у попередніх своїх біологічних рамках, являючи зовні собою живу й доволі вразливу планетарну суперістоту, якій, до речі, так само будуть притаманні відчуття болю й сорому, ненависті й любові, урочистих піднесенень та розчарувань... Принаймні, це моя принципова тверда позиція, якої я непорушно дотримуюся! ■